

benen afgeschoten') – vooral ingegaan op de vertolking van de Zangeres Zonder Naam. Even daargelaten dat dit lied afkomstig is uit de Frans-Duitse Oorlog (1870-1871) en dus helemaal niet opgenomen had moeten worden, had daar beter kunnen staan dat dit lied een vertaling is van het Duitse 'Leise tönt die Abendglocke'. Aardig is dat dergelijke correcties op de website <http://www.wereldoorlog1418.nl/> worden bijgehouden. Voor wie de smaak te pakken heeft, biedt deze site bovendien nog veel meer teksten.

Martine de Bruin

Georges de Schutter e.a., *Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten, dl. 1*. Amsterdam: Meertens Instituut, KNAW - Amsterdam Universiteits Press, 2005. – 94 pp. ISBN 90-53-56-695-3

De MAND (Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten) staat naast de recent verschenen SAND (Syntactische Atlas etc.) en FAND (Fonologische Atlas etc.). Deze drie dialectatlassen bevatten een geweldige hoeveelheid taalkundige informatie omtrent de Nederlandse dialecten aan het eind van de twintigste eeuw. Onderwerp van de MAND is de variatie die in de Nederlandse dialecten kan worden aangetroffen in de woordvorming. Dit eerste deel van de MAND behandelt drie morfologische processen: de vorming van meervouden, de vorming van diminutieven en de verschillen in morfologisch geslacht van nomina zoals die onder andere zichtbaar worden in de zogenaamde adnominale flexie (*het groen-e huis* etc.). Het eerste deel bestaat uit twee banden: de daadwerkelijke atlas met de verspreidingskaarten en het commentaar bij die kaarten.

Als we door de atlas bladeren blijkt ogenblikkelijk welke enorme schat aan gegevens de MAND representeert. Er zijn gegevens verzameld in niet minder dan 613 verschillende meetpunten (het zogenaamde Goeman – Taeldeman – Van Reenen-project) en van elk onderzocht woordvormingsproces zijn een grote groep woorden vertegenwoordigd waardoor een uitermate gedetailleerd beeld per woordvormingsproces mogelijk wordt. Om een willekeurig voorbeeld te nemen: er is een kaart (2.7.1.3) van de diminutief-vormen van het woord *plooi*. Dat woord kent 21 verschillende vormen voor het diminutief. We leren verder dat in 100 meetpunten het suffix *-t(s)je* gebruikt wordt, maar in 316 meetpunten vinden we het suffix *-ke*. Verder zijn er voorkomens van *-chi*, *-(t)sji* en enkele veel minder frequente vormen. De lezer kan dan verder aan de hand van de kaartbeelden goed zien welke vorm waar gebezigd wordt. Vaak ge-

ven de kaarten ook nog informatie over eventuele stamvariatie. Zo geeft de kaart van het diminutief van *vis* (2.7.1.4) 304 meetpunten voor het suffix *-ke* (*viske*) en bovendien 15 meetpunten voor *-ke*, maar met de stam *vissel* (*visselke*). De atlas bevat 174 van dergelijke kaarten en is daarmee ongetwijfeld uniek in zijn veelheid aan gegevens en gedetailleerdheid van de in kaart gebrachte variatie.

In de commentaren is gekozen voor een historisch-taalkundige benadering van de dialectvariatie. Men poogt de oorsprong van de huidige taalvariatie te achterhalen en terug te voeren op vormen uit (veel) oudere taalstadia. Dat wil zeggen, vormen worden verklaard doordat ze 'teruggaan op' oudere vormen. Daarbij komt veel speculatie kijken en men wil de interpretatie dan ook niet *a priori* in de kaartbeelden stoppen; eerder moeten de kaartbeelden juist de interpretatie voeden. Het idee lijkt te zijn dat historische verwantschappen gereconstrueerd kunnen worden met de kaartbeelden in de hand. Het helderst wordt dit verwoord in de inleiding op het hoofdstuk over diminutievorming: '[...] Wij zullen dan ook streven naar een systematisch overzicht van de mogelijkheden [van historische afleiding, JD], waarbij speculaties over de historische evolutie principieel vermeden worden. Zulke speculaties kunnen in het beste geval gevoed worden door het materiaal dat in onze kaarten verwerkt wordt, ze mogen de interpretatie van die kaartbeelden niet van voren af aan bepalen.' In de commentaren bij de kaartbeelden krijgt die methodologie verder gestalte. De meervoudsvorming is in beeld gebracht middels 44 kaarten die van evenzovele nomina de variatie geven in de stamvorm en de suffixkeuze. De eerste van die kaarten laat het meervoud van het nomen *beer* zien. In het commentaar lezen we: 'Het substantief *beer* 'roofdier' gaat terug op een Oudgermaanse mannelijke <n>-stam. Dat impliceert dat in het enkelvoud geen sjwa te verwachten valt [...] en in het meervoud in het hele taalgebied <e(n)>.' (p. 14). Vervolgens concluderen de auteurs in hoeverre de verwachtingen opgesteld op grond van de historische oorsprong van het woord uitkomen. Dit stramien is in alle commentaren op de kaarten zichtbaar.

Het is mijns inziens jammer dat die puur historische benadering en interpretatie niet toegankelijk gemaakt is voor de niet-historische taalkundige. De tekst is geschreven voor mensen met een historisch-taalkundige achtergrond. Tevergeefs zoekt de lezer naar een uitleg van het begrip <n>-stam, of een uitleg waarom bij een dergelijke stam de verwachtingen horen die de auteurs eraan toeschrijven. Dat maakt de commentaren voor de niet-gespecialiseerde lezer op zijn minst

moelijk te doorgronden. De MAND plaatst zich daarmee in een traditie die maar moeilijk aansluiting vindt bij veel synchroon taalkundig onderzoek. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar als we het hoofdstuk over diminutievorming bekijken. Opvallend is dat het werk van Cohen (1958), Trommelen (1984), en Van de Weijer (2002) ontbreken in de betreffende literatuurlijst. Toch worden er observaties gedaan over de dialecten die naadloos aansluiten bij de conclusies van deze modern-taalkundigen naar aanleiding van onderzoek aan het Standaardnederlands. Zo constateert de MAND dat in de moderne Nederlandse dialecten de keuze voor het al of niet hebben van een begin-sjwa in het diminutief-suffix (ruwweg: *-etje* of *-eke* versus *-tje* of *-ke*) samenhangt met de prosodische zwaarte van het eindrijm. Precies dezelfde constatering is voor het Standaardnederlands gedaan door bovengenoemde auteurs, maar er wordt geen verband gelegd en evenmin wordt een poging gedaan om de dialecten in dit opzicht systematisch te onderzoeken.

Toch is dit bezwaar relatief als we beseffen dat we de gegevens los kunnen koppelen van de commentaren. Met andere woorden, de MAND biedt de mogelijkheid dat de lezer dit onderzoek zelf uitvoert. Iedereen kan met de MAND in de hand van één of meerdere meetpunten achterhalen welke vormen gebruikt worden. In dat opzicht biedt de MAND dus ook een instrument voor de synchrone taalkunde. Wellicht is dat instrument zelfs heel fraai gereedschap als we weten dat we de data van het genoemde Goeman-Taeldeman-Van Reenen-project van het internet kunnen downloaden.

Op een andere manier legt de historische invalshoek toch beperkingen op. De Nederlandse meervoudsvorming is interessant vanuit recente studies naar het zogenaamde 'dual mechanism model' (Pinker 1999). Dit model claimt dat woordvorming de resultante is van twee gescheiden systemen: memorisatie en een 'default'-regel. De defaultregel treedt daar op waar er geen opgeslagen vorm van het meervoud aanwezig is (zoals bijvoorbeeld bij leenwoorden, acroniemen, meervoud van familienamen etc.). Het Nederlands lijkt zich enigszins apart te gedragen omdat zowel vormen op *-en* als vormen op *-s* in defaultcontexten kunnen optreden (zie bijv. Van Wijk 2007). Het heeft er alle schijn van dat het Nederlands twee defaultaffixen heeft waarvan de distributie door fonologische factoren (eindklank en klemtoon) lijkt te worden geregeerd. Nu zou je willen weten of datzelfde beeld zich ook voordoet in al die dialecten van het Nederlands, maar dan blijkt ineens dat de keuze van de

woorden bepaald is vanuit een historische invalshoek (ze hebben historisch allemaal een verschillend type stam) en dat is niet altijd ook vanuit een synchroon perspectief een relevante keuze. De rol van klemtoon voor de keuze van het meervoudsallomorf is bijvoorbeeld niet te toetsen omdat alle besproken woorden ofwel monosyllabisch zijn, ofwel bisyllabisch zijn met een sjwa in de tweede lettergreep, met als enige uitzondering het woord *tralie*.

Potentieel kan het verschijnen van de MAND en het elektronisch beschikbaar komen van de gegevens van de data die ten grondslag liggen aan de MAND een impuls geven aan het morfologisch onderzoek naar het hedendaags Nederlands. Het valt te hopen dat onderzoekers van verschillende pluimage deze bron weten te vinden en ten volle uitbuiten.

Bibliografie

- Cohen 1958 – A. Cohen, 'Het Nederlandse diminutiefsuffix, een morfonologische proeve', *Nieuwe Taalgids* 51, p. 40-45.
 Pinker 1999 – S. Pinker, *Words and Rules. The Ingredients of Language*, New York: Harper Collins.
 Trommelen 1984 – M. Trommelen, *The syllable in Dutch, with special reference to diminutive formation*, Dordrecht: Foris.
 Van de Weijer 2002 – J. van de Weijer, 'An Optimality Theoretical Analysis of the Dutch Diminutive'. In: Hans Broekhuis & Paula Fikkert (eds.), *Linguistics in the Netherlands 2002*, p. 199-209.
 Van Wijk 2007 – J. van Wijk, *The Acquisition of the Dutch Plural*, Utrecht: LOT.

Jan Don

Peter Auer, Frans Hinskens & Paul Kerswill (eds.), *Dialect change. Convergence and divergence in European Languages*. Cambridge etc.: Cambridge University Press, 2005. – XIV+415 pp. ISBN 05-21-80-687-9

Het onderzoeksgebied van de 'convergentie' en 'divergentie' van Europese dialecten is het afgelopen decennium sterk in de belangstelling komen te staan. Dat is voor een belangrijk deel de verdienste van de redacteurs van de bundel *Dialect change*, waarvan de eerste twee (de Duitser Peter Auer en de Nederlander Frans Hinskens) tussen 1995 en 1998 een internationaal onderzoeksnetwerk van de European Science Foundation leidden over precies dit onderwerp,